

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Secunda secundae Summa Theologiae

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

Qvaestio XVII. De spe quantum ad ipsam spem.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72772](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72772)

Deut. Hac enim est uestra sapientia, & intellectus A coram populis. Ex quo datur intelligi, q scientia, & intellectus fidelium Dei consistit in preceptis legis. Et ideo primò sunt proponenda legis precepta, & postmodum homines sunt inducendi ad eorū sciētiam, nē intellectum. Et ideo præmissa precepta non debuerunt poni inter precepta decalogi, quæ sunt prima.

AD SECUNDVM dicēdū, qd in lege ponuntur precepta pertinentia ad disciplinam: ut * dictum est. Expressus tamen p̄cipitur doctrina, quā disciplina, qd doctrina pertinet ad maiores, qui sunt sui iuris immediate sub lege existentes, quib⁹ debent dari legis precepta: disciplina autē pertinet ad minores, ad quos precepta legis per maiores dēnt peruenire.

AD TERTIVM dicēdū, qd scientia legis est adeo annexa officio sacerdotis, ut simul cum iniunctione officii intelligatur etiam & scientiæ legis iniunctio: Et ideo non oportuit specialia precepta dari de instructione sacerdotum: sed doctrina legis Dei non adeo est annexa regali officio, quia rex constituitur super populum in temporalibus. & ideo specialiter p̄cipitur, ut rex instruat de his, quæ pertinent ad legem Dei per sacerdotes.

AD QUARTVM Dicēdū, qd illud preceptum legis non est sciētelligendū, qd hō dormiendo meditetur de lege Dei, sed qd dormiens. i. uadens dormitum, de lege Dei meditetur, quia ex hoc etiam homines dormiendo ad ipsi seuntur meliora phantasmatum, secundum quod pertranscunt motus a uigilantibus ad dormientes, ut patet per * Philo. in 1. Eth. Similiter etiam mandatur, ut in actu suo aliquis meditetur de lege, non quod semper actu de lege cogitet, sed quod omnia, quæ facit, secundum legem mode retur.

Supr. quæst. decima. spiritus articulum primum.

QVAESTIO XVII.

De spe, in octo articulos diuisa.

ONSEQUENTER post fidem, considerandum est de spe. Et primò, de ipsa spe: secundò, de dono timoris: tertio, de uirtus oppositis: quarto, de preceptis ad hoc pertinentibus. Circa primum occurrit primò consideratio de ipsa spe. Secundo, de subiecto eius.

CIRCA primum quæruntur octo.

- ¶ Primo, Vtrum spes sit uirtus.
- ¶ Secundo, Vtrum obiectū eius sit beatitudo æterna.
- ¶ Tertio, Vtrum un⁹ homo possit sperare beatitudinem alterius per uirtutem spei.
- ¶ Quarto, Vtrū homo licite possit sperare in homine.
- ¶ Quinto, Vtrum spes sit uirtus theologica.
- ¶ Sexto, De distinctione eius ab aliis uirtutibus theologiceis.
- ¶ Septimo, De ordine eius ad fidem.
- ¶ Octauo, De eius ordine ad charitatem.

ARTICVLVS PRIMVS,

Vtrum spes sit uirtus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, qd spes non sit uirtus. Virtute. n. nullus male utitur, ut dicitur Aug. in lib. de libero arbi. sed spe aliquis male utitur: quia circa passionem spei contingit esse medium & extrema, sicut & circa alias passionem. ergo spes non est uirtus.

¶ 2. Præter. Nulla uirtus procedit ex meritis, quia uirtutē Deus in nobis sine nobis operatur, ut ¶ Aug. dicit: sed spes est ex gratia & meritis proueniens, ut Magister dicit 26. dist. 3. lib. Sentēt. ergo spes non est uirtus.

¶ 3. Præter. Virtus est dispositio perfecti, ut dicitur in 7. ¶ Phisic. spes autē est dispositio imperfecti. scilicet eius, qui non habet id quod sperat: ergo spes non est uirtus.

SED CONTRA est, quod * Greg. in 1. Mora. dicit, quod per tres filias Iob significantur hæ tres uirtutes, fides, spes, charitas. ergo spes est uirtus.

RESPON. Dicendum, qd secundum Philo. in 2. * Ethi. Virtus uniuscuiusque rei est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonū reddit. Oportet ergo ubique inuenitur aliquis actus hominis bonus, quod r̄ndear alicui uirtuti humanæ. In oibus autē regulatis & mensuratis bonū consideratur per hoc, qd aliquid propriā regulam attingit, sicut dicimus uestē esse bonā, quæ nec excedit, nec deficit a debita mēsurā. Humanorum autē actuum, sicut supra * dictū est, duplex est mēsurā. Vna quidē proxima, & homogenea. scilicet. Alia autē suprema, & excedens. scilicet. Deus, & ob hoc oīs actus humanus attingens ad rationem, aut ad ipsum Deum, est bonus: actus autem spei, de qua nūc loquimur, attingit ad Deum. Vt n. supra * dictū est, cum de passione spei ageretur, obiectum spei est bonum futurum arduum possibile haberi. Possibile autem ē aliquid nobis dupliciter. Vno mō per nosmetipsos: alio mō per alios, ut patet in * 3. Eth. In quā tum ergo speramus aliquid ut possibile nobis per diuinum auxilium, spes nostra attingit ad ipsum Deū, cuius auxilio innititur. Et ideo patet, quod spes est uirtus, cum faciat actum hominis bonum, & debitā regulam attingentem.

AD PRIMVM ergo dicēdum, qd in passionibus accipitur medium uirtutis per hoc, qd attingitur ratio recta: & in hoc est consistit ratio uirtutis. Vnde etiā & in spe bonum uirtutis accipitur, secundum quod homo attingit sperando regulam debitam. scilicet. Deum. Et ideo spe attingente Deum, nullus potest male uti, sicut nec uirtute morali attingente rōnē: quia hoc ipsum, quod est attingere, est bonus usus uirtutis, quamuis spes, de qua nunc loquimur, nō sit passio, sed habitus mentis, ut * infra patebit.

AD II. dicendum, quod spes dicitur ex meritis prouenire, quantum ad ipsam rem expectatam, prout aliquis sperat beatitudinē se adepturū ex gratia, & meritis, uel quantum ad actum spei formatā. Ipse autem habitus spei, per quā aliquis expectat beatitudinem, non cauatur ex meritis, sed pure ex gratia.

AD III. dicendum, quod ille qui sperat, est quidē imperfectus secundum cōsiderationem ad id, quod sperat obtinere, quod nondum habet: sed est perfectus quantum ad hoc, quod iam attingit propriā regulam. scilicet. Deum, cuius auxilio innititur.

tis. quod ad rem expectatam, & hoc commune est spei formatæ, & informi: & quo ad actum, & hoc est proprium spei formatæ. Spes. n. formata & inclinā ad sperandū ex meritis quæ hēt, & ipse etiam actus sperandi sub merito cedit, ut pote medium ordinans hominem in uitam æternam: quod de ipso habitu spei, cum coincidat cum prima gratia, dici non potest.

3. di. 26. q. 8. ar. 1. & uir. q. 4. ar. 1. li. 3. c. 18. & 19. to. 1.

Super Aug. concio ne 261. P. 1. li. 1. to. 8.

li. 7. Phi. ter. 17. & 18. to. 2.

li. 1. Mora. c. 33. ante med. dium. li. 3. Eth. c. 6. circa princ. to. 1.

q. 5. art. 3. ad 3.

1. 2. q. 40. ar. 1.

li. 2. cap. 3. a med. to. 5.

Ar. 5. huius q. & q. 18. ar. 1. d.

Super Quasidm decimasextima articulum quintum:

Ad Deum: the... verò cognitio terminatur ad Deum media... Deo reuelanti, non quia credimus alteri, co... Deum, quia cognoscimus uestigia eius, seu... Et sic licet theologia & fides conueniant... differunt tamen in modo attingendi ipsum, scilicet... mediata, vel imm... diate secundum ra... tionem proprii actus... Et propterea theolo... gia nostra in hac ul... ta propter utranque... causam, in patria au... tem propter secundam, non est uirtus theo... logica. Licet posset... dici, quod numerus... uirtutum theologicarum non intelligitur... assignatus, nisi in praesenti uita, iuxta illud... Apostoli. Nunc autem manent fides, spes, caritas.

Inducet ad beatitudinem. Sicut ergo non licet sperare aliquid bonum praeter beatitudinem sicut ultimum finem, sed solum sicut id, quod est ad finem beatitudinis ordinatum: ita et non licet sperare de aliquo homine, vel de aliqua creatura, sicut de prima causa mouente in beatitudinem. Licet autem sperare de aliquo homine, vel de aliqua creatura, sicut de agente secundario & instrumentali, per quod aliquis adiuuatur ad quaeque bona consequenda in beatitudine ordinata. Et hoc modo ad sanctos conuertimur, & ab hominibus etiam aliqua petimus, & utiuperantur illi, de quibus aliquis confidere non potest ad auxilium ferendum. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Præterea, si non potest aliquis sperare in homine, non est reputandum alicui in uitium, quod in eo aliquis sperare non possit: sed hoc de quibusdam in uitium dicitur, ut patet in 9. Vnusquisque a proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam, ergo licite potest aliquis sperare in homine.

Præterea, petitio est interpretatiua spei, sicut dicitur: sed licite potest homo aliqui petere ab homine, ergo licite potest sperare de eo.

SED CONTRA est, quod dicitur Ierem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine.

RESPOND. Dicendum, quod spes sicut dicitur est, duo respicit, scilicet bonum, quod obtinere intendit, & auxilium, per quod illud bonum obtinetur. Bonum autem quod aliquis sperat obtinendum, habet rationem causae finalis: auxilium autem, per quod aliquis sperat illud bonum obtinere, habet rationem causae efficientis. In genere autem utriusque causae inuenitur principale, & secundarium. Principalis enim finis, est finis ultimus: secundarius autem finis est bonum, quod est ad finem. Similiter Principalis causa agens, est primum agens: secundaria uero causa efficiens, est agens secundarium instrumentale. Spes autem respicit beatitudinem aeternam, sicut finem ultimum: diuina autem auxilium, sicut primam causam

Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod spes non sit uirtus theologica. Virtus enim theologica est, quae habet Deum pro obiecto: sed spes non habet solum Deum pro obiecto, sed etiam alia bona quae a Deo obtinere speramus. ergo spes non est uirtus theologica. Præterea, uirtus theologica non consistit in medio duorum uirtutum, ut supra habitum est: sed spes consistit in medio presumptionis, & desperationis. ergo spes non est uirtus theologica.

Et propter se, non propter nos: quod autem concupiscimus, propter nos amamus, non propter se. Secundum, quia idem est obiectum delectationis, & spei, licet diuersimode. scilicet praesens, uel futurum: sed obiectum delectationis immediate in patria non est Deus, sed beatitudo formalis. ergo beatitudo formalis est immediate obiectum spei, & mediante ipsa Deus est eius obiectum principale, quia beatitudo formalis habet rationem rei sperandae, uel est Dei obiectiue. Quod autem proximum, & immediatum delectationis obiectum in patria non sit Deus, sed beatitudo formalis, probat idem in 1. sententia. dist. 1. multipliciter. Primum quia obiectum immediate amoris concupiscentiae non est res subiecto distincta ab eo, cui concupiscitur: delectatio autem ad amorem concupiscentiae spectat ergo. Maior probat dupliciter. Inductione primo, quia concupiscens uinum, non ipsum, sed usum eius concupiscit, & sic de aliis concupitis, ergo mediante usu, uel aliquo hmoi. Ratio ne deinde, quia non concupiscimus nisi bonum nostrum: sed distinctum subiecto non est bonum nostrum, nisi mediante aliquo actu, quo nobis coniungitur ergo. Minor autem principalis, scilicet delectatio de Deo spectat ad amorem concupiscentiae, probatur: quia delectatio de Deo habito aut spectat ad amorem beneuolentiae, aut concupiscentiae. Non beneuolentiae, quia delectatio beneuolentiae respondet desiderio de Deo, cui fatuum est desiderare aliquid bonum in seipso. Itaque amor habens pro obiecto formali bonum utile, uel delectabile, est amor concupiscentiae. Sic est in proposito, ergo. Secundum principaliter. Idem est obiectum immediate delectationis, & desiderii: sed obiectum desiderii non est Deus secundum se. Probatur, quia est aliquid futurum: sed Deus secundum se non est futurus, ergo. Tertio. Damnae summe tristantur de Deo non secundum se, sed de carentia uisionis diuinae. ergo beati summe gaudent non de Deo secundum se, sed de uisione diuina immediate. Et tenet sequela, Secunda secundum S. Thomam. F. quia

ARTICULVS V.

Utrum spes sit uirtus theologica.

AD QUINTVM sic proceditur. Videtur, quod spes non sit uirtus theologica. Virtus enim theologica est, quae habet Deum pro obiecto: sed spes non habet solum Deum pro obiecto, sed etiam alia bona quae a Deo obtinere speramus. ergo spes non est uirtus theologica.

Præterea, uirtus theologica non consistit in medio duorum uirtutum, ut supra habitum est: sed spes consistit in medio presumptionis, & desperationis. ergo spes non est uirtus theologica.

Et propter se, non propter nos: quod autem concupiscimus, propter nos amamus, non propter se. Secundum, quia idem est obiectum delectationis, & spei, licet diuersimode. scilicet praesens, uel futurum: sed obiectum delectationis immediate in patria non est Deus, sed beatitudo formalis. ergo beatitudo formalis est immediate obiectum spei, & mediante ipsa Deus est eius obiectum principale, quia beatitudo formalis habet rationem rei sperandae, uel est Dei obiectiue. Quod autem proximum, & immediatum delectationis obiectum in patria non sit Deus, sed beatitudo formalis, probat idem in 1. sententia. dist. 1. multipliciter. Primum quia obiectum immediate amoris concupiscentiae non est res subiecto distincta ab eo, cui concupiscitur: delectatio autem ad amorem concupiscentiae spectat ergo. Maior probat dupliciter. Inductione primo, quia concupiscens uinum, non ipsum, sed usum eius concupiscit, & sic de aliis concupitis, ergo mediante usu, uel aliquo hmoi. Ratio ne deinde, quia non concupiscimus nisi bonum nostrum: sed distinctum subiecto non est bonum nostrum, nisi mediante aliquo actu, quo nobis coniungitur ergo. Minor autem principalis, scilicet delectatio de Deo spectat ad amorem concupiscentiae, probatur: quia delectatio de Deo habito aut spectat ad amorem beneuolentiae, aut concupiscentiae. Non beneuolentiae, quia delectatio beneuolentiae respondet desiderio de Deo, cui fatuum est desiderare aliquid bonum in seipso. Itaque amor habens pro obiecto formali bonum utile, uel delectabile, est amor concupiscentiae. Sic est in proposito, ergo. Secundum principaliter. Idem est obiectum immediate delectationis, & desiderii: sed obiectum desiderii non est Deus secundum se. Probatur, quia est aliquid futurum: sed Deus secundum se non est futurus, ergo. Tertio. Damnae summe tristantur de Deo non secundum se, sed de carentia uisionis diuinae. ergo beati summe gaudent non de Deo secundum se, sed de uisione diuina immediate. Et tenet sequela, Secunda secundum S. Thomam. F. quia

Et propter se, non propter nos: quod autem concupiscimus, propter nos amamus, non propter se. Secundum, quia idem est obiectum delectationis, & spei, licet diuersimode. scilicet praesens, uel futurum: sed obiectum delectationis immediate in patria non est Deus, sed beatitudo formalis. ergo beatitudo formalis est immediate obiectum spei, & mediante ipsa Deus est eius obiectum principale, quia beatitudo formalis habet rationem rei sperandae, uel est Dei obiectiue. Quod autem proximum, & immediatum delectationis obiectum in patria non sit Deus, sed beatitudo formalis, probat idem in 1. sententia. dist. 1. multipliciter. Primum quia obiectum immediate amoris concupiscentiae non est res subiecto distincta ab eo, cui concupiscitur: delectatio autem ad amorem concupiscentiae spectat ergo. Maior probat dupliciter. Inductione primo, quia concupiscens uinum, non ipsum, sed usum eius concupiscit, & sic de aliis concupitis, ergo mediante usu, uel aliquo hmoi. Ratio ne deinde, quia non concupiscimus nisi bonum nostrum: sed distinctum subiecto non est bonum nostrum, nisi mediante aliquo actu, quo nobis coniungitur ergo. Minor autem principalis, scilicet delectatio de Deo spectat ad amorem concupiscentiae, probatur: quia delectatio de Deo habito aut spectat ad amorem beneuolentiae, aut concupiscentiae. Non beneuolentiae, quia delectatio beneuolentiae respondet desiderio de Deo, cui fatuum est desiderare aliquid bonum in seipso. Itaque amor habens pro obiecto formali bonum utile, uel delectabile, est amor concupiscentiae. Sic est in proposito, ergo. Secundum principaliter. Idem est obiectum immediate delectationis, & desiderii: sed obiectum desiderii non est Deus secundum se. Probatur, quia est aliquid futurum: sed Deus secundum se non est futurus, ergo. Tertio. Damnae summe tristantur de Deo non secundum se, sed de carentia uisionis diuinae. ergo beati summe gaudent non de Deo secundum se, sed de uisione diuina immediate. Et tenet sequela, Secunda secundum S. Thomam. F. quia

3. dist. 26. q. 2. art. 2. Et uirtus theologica est uirtus principalis, quae habet Deum pro obiecto, & ad 15. & 16.

2. q. 64. ar. 4.

bonum alterius non solum propter ipsum, sed e converso, ut sine ipso ergo contingit aliquid esse concupitum alicui, quod non ordinatur ad illud, ut sine, sed e converso. Possum concupiscere amicum mihi, ut amicum meo sine ultimo, propter quod sumus absque derogatione illius finis, quae interueniret, si ipse finis ordinaretur in me, uel amicum, ut in finem. Aliud est ergo concupiscere hoc mihi, & aliud concupiscere hoc propter me. Constat tamen, quod omne concupiscitum secundum aliquod est propter eum cui concupiscitur, quod oportet saltem in omni concupiscitio amore amicitiae, quo magis amatur, cui concupiscitur, quia concupiscitur. Unde si concupiscitur res, si simpliciter ordinabilis in eum concupiscitur, ut in finem, concupiscitum simpliciter habet rationem eius, quod est esse propter amicum. Statem non sit simpliciter ordinabilis in eum ut sine, tunc concupiscitum secundum quid tantum. secundum aliquem effectum eius, habet rationem eius, quod est esse propter amicum.

Ad PRIMVM ergo dicendum, quod quaecumque alia spes adipisci expectat, sperat in ordine ad Deum, sicut ad ultimum finem: uel sicut ad primam causam efficientem, ut dictum est.

Ad SECUNDVM dicendum, quod medium accipitur in regulatis, & mensuratis, secundum quod regula, uel mensura attingitur: secundum autem quod excedit regulam, est superfluum: secundum autem defectum a regula, est diminutum. In ipsa autem re

gula, uel mensura non est accipere medium, & extrema. Virtus autem moralis est circa ea, quae regulantur ratione, sicut circa obiectum proprium: & ideo per se conuenit ei esse in medio ex parte proprii obiecti. Sed uirtus theologica est circa ipsam regulam primam, non regulatam alia regula, sicut circa proprium obiectum: & ideo per secundum proprium obiectum non conuenit uirtuti theologicae esse in medio: sed potest sibi con-

gendi, siue ut agentis & instrumenti, siue quocumque alio modo multiplicentur. Constat autem quandoque concupiscitum esse unum tantum, ut cum concupiscitur unum: quandoque multa, ut cum quis uult moechari, ut furetur. Et in primo unum obiectum est, scilicet potus uini, in secundo autem duo, quorum unum est medium ad aliud. Arguens autem accipit in uno obiecto duo obiecta, ac si concupiscens unum, appetere duo, scilicet potum uini, & unum, quod est saluum, quia loquimur quando unum non appetitur, nisi ut poretur. Si enim appeteretur, ut possideretur, & potaretur, tunc essent duo ordinata. Unde ex hoc quod unum, & quicquid eiusmodi est, non appetitur nisi ratione usus, non concluditur, quod res extra non sit immediatum obiectum concupiscitiae: sed si inductio esset sufficiens, manifestaretur res extra non concupiscitur, nisi ut est materia usus. Sed nec ad hoc inductio sufficit, quoniam res extra dupliciter potest esse bonum alterius, ac per hoc illi concupisci. Primo, ut materia usus, ut unum potandum, & alia huiusmodi. Secundo, secundum se, & ut materia usus, seu operationis alicuius, & tunc haberet locum distinctio de obiecto mediato, & immediato, quando res extra secundum se amaretur, quia amatur secundum quod materia operis: Et esset distinguendum de medio secundum ordinem executionis, uel intentionis, quoniam praeposita se habent. Sed inductio non fit nisi de re extra, secundum quod est materia usus, & ideo non sufficit. Finis namque secundum se ipsum est bonum eius, quod est ad finem, ac per hoc concupiscitur illi non ut materia usus, sed secundum se. Et rursum Deo concupiscimus uiuere nostrum. Concupiscimus enim, ut Deo uiuamus propter ipsum Deum, ut sic utriusque pateat, scilicet quod finem ei, quod propter finem, e contra secundum se ipsa separata subiecto, immo in infinitum distantia, ut Deus, & nos, contingit concupisci. Neque enim concupiscimus Deo nostrum uiuere, ut ipse utatur eo, sed propter eum, quia sibi debetur. Nec Deum nobis ut praecise fruamur Deo, sed quia secundum se est finis nostrus.

Ad rationem autem dicitur, cum dicitur, Res separata non est bonum nostrum, nisi propter aliquam actionem, quia nobis coniungitur, potest dupliciter intelligi. Primo, ut ly, nisi propter actionem, denotet rationem, qua est bonum nostrum. Secundo, ut denotet conditionem, sine qua non est bonum nostrum. In primo sensu est falsum quod dicitur, ut iam declaratum est. In secundo autem uerum est: sed hoc modo non est ad propositum arguetis, sed primo modo tantum. Patet haec in esse etiam. Agens enim non est agens nostri nisi propter aliquam operationem, qua nobis coniungitur, non tamen propterea est agens mediatum, aut materia agentis, aut secundum se non est agens, quoniam secundum id quod in se, habet rationem agendi in nos. Simile enim est in bono nostro, quod exercet causam finalem respectu nostri, ut patet ex dictis. Ad probationem autem minoris, quod delectatio de Deo in patria spectat ad amorem concupiscitiae, quia respondet desiderio. Responderet, quod delectatio patriae non oportet, quod respondeat omni actui charitatis in uia, nisi secundum identitatem obiecti formalis charitatis, sed sufficit, quod respondeat primo actui qui est amare. Amamus autem hic bonum Dei in seipso, & ideo delectabimur ibi de Deo in ipso.

Ad secundum dicitur, quod illa propositio. Ideo est obiectum desiderii, & delectationis, potest dupliciter intelligi. Primo, de identitate obiecti omnimoda, & sic est falsa, tum quia actus distinguuntur per obiecta, tum quia delectatio nihil imperfectionis ponit in eo, qui delectatur. Desiderabile autem ponit absentiam sui in desiderante, uel cui desideratur. Unde bonitas diuina est. Deo

Secunda Secunda S. Thomae. F. 2. Summa

Atem in canis Philosophiae, & Theologia cadere possit. Veruntamen singillatim respondendo, negatur etiam, quod obiectum immediatum amoris concupiscitiae non sit res aliqua distincta subiecto. Et ad inductiorem dicitur, quod male uidetur exponere obiectum mediatum, uel immediatum. Cum enim distinctio ad minus sit inter duo, distinctio obiectorum non est, ubi duo obiecta non sunt, ac per hoc non habet ibi locum distinctio de obiecto mediato, & immediato. Distinctio autem formalis rerum omnium, per formam, seu formalem rationem cum sit, consequens est ut ibi tantum duo obiecta sint, ubi sunt duae rationes obiectorum, sicut ubi unum sunt duo agentia, ubi sunt duae rationes agendi, siue ut agentis & instrumenti, siue quocumque alio modo multiplicentur. Constat autem quandoque concupiscitum esse unum tantum, ut cum concupiscitur unum: quandoque multa, ut cum quis uult moechari, ut furetur. Et in primo unum obiectum est, scilicet potus uini, in secundo autem duo, quorum unum est medium ad aliud. Arguens autem accipit in uno obiecto duo obiecta, ac si concupiscens unum, appetere duo, scilicet potum uini, & unum, quod est saluum, quia loquimur quando unum non appetitur, nisi ut poretur. Si enim appeteretur, ut possideretur, & potaretur, tunc essent duo ordinata. Unde ex hoc quod unum, & quicquid eiusmodi est, non appetitur nisi ratione usus, non concluditur, quod res extra non sit immediatum obiectum concupiscitiae: sed si inductio esset sufficiens, manifestaretur res extra non concupiscitur, nisi ut est materia usus. Sed nec ad hoc inductio sufficit, quoniam res extra dupliciter potest esse bonum alterius, ac per hoc illi concupisci. Primo, ut materia usus, ut unum potandum, & alia huiusmodi. Secundo, secundum se, & ut materia usus, seu operationis alicuius, & tunc haberet locum distinctio de obiecto mediato, & immediato, quando res extra secundum se amaretur, quia amatur secundum quod materia operis: Et esset distinguendum de medio secundum ordinem executionis, uel intentionis, quoniam praeposita se habent. Sed inductio non fit nisi de re extra, secundum quod est materia usus, & ideo non sufficit. Finis namque secundum se ipsum est bonum eius, quod est ad finem, ac per hoc concupiscitur illi non ut materia usus, sed secundum se. Et rursum Deo concupiscimus uiuere nostrum. Concupiscimus enim, ut Deo uiuamus propter ipsum Deum, ut sic utriusque pateat, scilicet quod finem ei, quod propter finem, e contra secundum se ipsa separata subiecto, immo in infinitum distantia, ut Deus, & nos, contingit concupisci. Neque enim concupiscimus Deo nostrum uiuere, ut ipse utatur eo, sed propter eum, quia sibi debetur. Nec Deum nobis ut praecise fruamur Deo, sed quia secundum se est finis nostrus.

Ad tertium sciendum est, quod uirtutem theologiam oportet habere Deum, ut supernaturalis ordinis est, ut immediato obiecto, & propterea religio, & theologia, & timor Domini, non computantur inter uirtutes theologicas, ut auctor dicit in quaest. de uirtutibus, q. 1. art. 1. ad 11. Et quoniam spes ad amorem concupiscitiae spectans, Deum respicit, ut primum efficiens, & ultimum finem, ut in litera dicitur, & propterea uirtus theologica est: oportet dicere, quod utroque modo immediato respicit Deum. Et quod respicit Deum immediate, ut efficiens, & ipse Durandus fatetur: & propterea ex hoc manifestatur, quod respicit etiam Deum, ut finem ultimum immediate. Constat, n. quod spes sic respicit Deum, ut agentem immediate, quod respicit ipsum, ut agens, subueniat, & perducatur in ultimum finem. Nihil ergo obstat immediationi actio, & effectus agentis, ad quae respicit spes. Sic quoque respicit Deum, ut ultimum finem immediate, quod respicit ipsum, ut finalizet in actu secundum supremum modum, puta quaerendo, & faciando ad effectum, non igitur obstat immediationi, quod finalizatio, & effectus finis ultimi spectat. Quomodo igitur sperans a Deo, immediate sperat a Deo sibi immediate sperat, ut finem, ut sic aqua fit a quo, & quod speratur, ut praedictum fuit. Et haec esse mentem auctoris in responsione ad secundum patet, ubi cum in corpore art. dixisset, Deum principale obiectum spei, addidit, quod est proprium obiectum spei, ita ut quia secundum proprium obiectum attenditur per se habere, uel non habere medium, ideo spes per se non habet medium. Constat naque, proprium uirtutis obiectum esse immediatum illius obiectum ex natura sua. Unde ad obiecta respondetur.

Ad primum igitur Durandi negatur, quod Deus secundum se, est, secundum id quod in se est, non sit obiectum amoris concupiscitiae. Potest, n. concupisci alteri non ut propter illum, sed e converso, ut finis illius, quia sic est bonum illius. Et ad probationem dicitur, quod Deus secundum se debet amari amore amicitiae, quod Deus secundum se debet amari amore amicitiae, quod Deus secundum se debet amari amore amicitiae. Et cum dicitur, Quia non potest amari Deus propter nos, responderet, quod non potest amari propter nos, sed obis. Quod concupiscitur autem, potest secundum se quidem dari nobis: secundum autem effectum eius propter nos. Et sic concupiscitio Deum ipsam secundum id quod est in se, & secundum effectum suum propter me.

Ad secundum negatur minor, ut oportet falsa, & damnanda. Et ad primam probationem ex 1. Sent. dicitur, quod falsum est, delectationem spectare ad concupiscitiae amorem tantum: spectat namque ad amorem amicitiae. Non, n. est amicus, qui non delectatur bonis amici. Unde beatorum praecipuum gaudium est de bonis in seipso. Deo: sicut praecipuum amor eorum est amor bonitatis in seipso. Secundarium autem eorum gaudium est de gaudio formalis, et oppositum sentire, nimirum quomodo in me

Ad tertium sciendum est, quod uirtutem theologiam oportet habere Deum, ut supernaturalis ordinis est, ut immediato obiecto, & propterea religio, & theologia, & timor Domini, non computantur inter uirtutes theologicas, ut auctor dicit in quaest. de uirtutibus, q. 1. art. 1. ad 11. Et quoniam spes ad amorem concupiscitiae spectans, Deum respicit, ut primum efficiens, & ultimum finem, ut in litera dicitur, & propterea uirtus theologica est: oportet dicere, quod utroque modo immediato respicit Deum. Et quod respicit Deum immediate, ut efficiens, & ipse Durandus fatetur: & propterea ex hoc manifestatur, quod respicit etiam Deum, ut finem ultimum immediate. Constat, n. quod spes sic respicit Deum, ut agentem immediate, quod respicit ipsum, ut agens, subueniat, & perducatur in ultimum finem. Nihil ergo obstat immediationi actio, & effectus agentis, ad quae respicit spes. Sic quoque respicit Deum, ut ultimum finem immediate, quod respicit ipsum, ut finalizet in actu secundum supremum modum, puta quaerendo, & faciando ad effectum, non igitur obstat immediationi, quod finalizatio, & effectus finis ultimi spectat. Quomodo igitur sperans a Deo, immediate sperat a Deo sibi immediate sperat, ut finem, ut sic aqua fit a quo, & quod speratur, ut praedictum fuit. Et haec esse mentem auctoris in responsione ad secundum patet, ubi cum in corpore art. dixisset, Deum principale obiectum spei, addidit, quod est proprium obiectum spei, ita ut quia secundum proprium obiectum attenditur per se habere, uel non habere medium, ideo spes per se non habet medium. Constat naque, proprium uirtutis obiectum esse immediatum illius obiectum ex natura sua. Unde ad obiecta respondetur.

Ad primum igitur Durandi negatur, quod Deus secundum se, est, secundum id quod in se est, non sit obiectum amoris concupiscitiae. Potest, n. concupisci alteri non ut propter illum, sed e converso, ut finis illius, quia sic est bonum illius. Et ad probationem dicitur, quod Deus secundum se debet amari amore amicitiae, quod Deus secundum se debet amari amore amicitiae. Et cum dicitur, Quia non potest amari Deus propter nos, responderet, quod non potest amari propter nos, sed obis. Quod concupiscitur autem, potest secundum se quidem dari nobis: secundum autem effectum eius propter nos. Et sic concupiscitio Deum ipsam secundum id quod est in se, & secundum effectum suum propter me.

Ad secundum negatur minor, ut oportet falsa, & damnanda. Et ad primam probationem ex 1. Sent. dicitur, quod falsum est, delectationem spectare ad concupiscitiae amorem tantum: spectat namque ad amorem amicitiae. Non, n. est amicus, qui non delectatur bonis amici. Unde beatorum praecipuum gaudium est de bonis in seipso. Deo: sicut praecipuum amor eorum est amor bonitatis in seipso. Secundarium autem eorum gaudium est de gaudio formalis, et oppositum sentire, nimirum quomodo in me

Secunda Secunda S. Thomae. F. 2. Summa

Summe delectabilis, non tamen desiderabilis. Secundo, potest intelligi de identitate rationis formalis tenentis se precise ex parte obiecti, ut sic sensus, quod quicquid est in re, quo res potest delectari, eodem potest desiderari, & sic est uera quantum est de meritis rei. Bonum enim diuinum in seipso, est ex se summe delectabile, & desiderabile.

Sed quod non desideretur, est, quia non inueniri potest desiderans, quia ponit imperfectionem in eo. Et propterea debet dici, quod omne delectabile potest esse etiam desiderabile formaliter, uel virtualiter, id est esse tale, quod causaret desiderium, si inueniri posset desiderans. Argumentum autem loquitur de identitate omnimoda obiecti, quia ponit summum ex parte obiecti desiderij. Futurico. n. in desiderio intellectuali redundat in obiectum ex dispositione subiecti, cui oportet obiectum non adesse, si desideratur, & ideo ratio nihil concludit. Ad tertium negatur sequela, quia dantur uoluntatem inordinatam, & peruersam. Et ideo non summe dolent de malo culpe, quod est contra bonum diuinum in seipso, sed de malo poenae, quod est contra participationem eius. Beati uero habent uoluntatem rectam, & magis gaudent de bono diuino in seipso, quam de eius participatione. Probatio autem allata, si Deus non est bonus beatis, nisi ratione praeiudicij quod datur, falsa est, ut patet ex dictis.

Ad quartum negatur, quod operationes, quae sunt causae delectationum, sint causae earum non nisi obiectiue. Stat enim quod fiat causa earum, ut afferentes obiecta. Et sic est in operatione, quia coniungitur amicis, de quo est delectatio secundum seipsum. Unde operatio ponitur propria causa delectationis, non autem proprium obiectum.

Ad quintum negatur sequela. Et ad primam probationem dicitur, quod destruit seipsam. Nam si a delectationem praerogatur consecutio boni proprii, consequens est, quod illud exterius, cuius consecutio requiritur, est proprium bonum, & non sola consecutio illius sit bonum. Nam ideo consequi illud appetit, quia est proprium bonum: & non e conuerso, ideo est proprium bonum, quia consequimur illud. Non ergo consecutio sit bonum nostrum, ut arguens intendit, sed prius, natura saltem, est bonum nostrum de denominatione, negatur minor, cum praefatione intellecta: aliter enim nihil concludit. Negatur enim, quod esse bonum hominis intrinsecus ei conueniat formaliter, extrinsecus autem subiecto conueniat tantum denominatione extrinseca. Stat enim, quod secundum unam rationem bonitatis sic sit, & secundum aliam non. Bonum enim non est unius tantum rationis formalis, sicut sanum: sed est transcendens commune omnibus generibus, ut patet in 1. Ethic. Unde dico, quod Deus in quantum finis, est bonum meum denominatione intrinseca, quia est bonum meum sua intrinseca bonitate diuina, quae est finis meus, propter quam ego sum. Sed ego sum bonus illa bonitate diuina denominatione extrinseca, & cum hoc fiat, quod ego sum bonus bonitate morali, quam habeo denominatione intrinseca, & Deus, ut bonificans me tali bonitate, est bonum meum denominatione extrinseca. Et in utroque exemplo non numeratur formalis bonitas, ut patet. Hoc enim coe est oibus nominibus ab uno, uel ad unum, uel in uno. Ex quibus patet uanum, & periculosus istius labor, & ueritas tenenda.

In eodem 5. articulo in responsione ad secundum aduerte, quod author duobus modis, & utroque per accidens, hactenus dixit uirtutem theologiam esse in medio. scilicet ex parte nostri, ut patet in praecedenti libro. q. 64. ar. 4. & quantum ad secundarium obiectum, ut patet hic. Et licet habere medium quantum ad secundarium obiectum, aliquid ex parte nostra conotet, ut in fine huius responsionis litera quan-

tum ad spem infirmat, & superius de credito obiecto aduertimus, quod obiecta haec secundum se sunt in medio, quia exceduntur, & excedunt, non irrationem uirtutem theologiam non per se, sed per accidens, quia duabus uisibus ex parte subiecti, & ex parte obiecti, gnanimitas tendit in arduum sperans aliquid, quod est suae potestatis. Unde proprie respicit operationem aliquorum magnorum: sed spes secundum quod est uirtus theologica, respicit arduum, alterius auxilio assequendum, ut dictum est.

ARTICVLVS VI.

Utrum spes sit uirtus distincta ab alijs uirtutibus theologis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur, quod spes non sit uirtus distincta ab alijs uirtutibus theologis. Habitus n. distinguuntur secundum obiecta, ut supra dictum est: sed idem est obiectum spei, & aliarum uirtutum theologiarum, ergo spes non distinguitur ab alijs uirtutibus theologis. Praeterea in simbolo fidei, in quo fidem profitemur, dicitur. Expectatio resurrectionem mortuorum, & uitam uenturi saeculi: sed expectatio futurae beatitudinis pertinet ad spem, ut supra dictum est, ergo spes a fide non distinguitur.

penes quid attendatur habere per se medium, & per ita quod proprium obiectum sit in medio extrinseca regula. Quod conitatur non habere locum in Deo ipsa regula, & obiectum proprium uirtutis theologicae tantum deficit in similitudine: quia in passionem medium cum extrinseca secundum proprium obiectum est medium inter excedens, & desiderans, & est in actibus rationis nostrae habitibus Dei propter quod in eis secundum proprium obiectum non attendens, & quoniam ipsum obiectum est ipsa regula, in extrema. Quod autem dicitur, quod contingit credere, si ad obiectum formale fidei referatur, fidei testimonium nisi crediti Deo. Si uero ad credita referatur, quod tunc per accidens tam in fide, quam in spe, et probatione non sunt infidelitatis species, nisi multum distans secundum errores diuersos, quos uel perius distans.

Super Quaestione decima septima articulum

IN ar. 6. eiusdem 17. q. aduerte, quod author aduertens, non uult assumere differentias Deum obiectum absolute, sed assumpsit differentias eiusdem, ut patet, cui in heret uirtus theologica. Differentia, quae attenditur, est, quod bonum, quod ad fidem, & ad uirtutes penes bonum Dei, & nostrum, quod ad charitatem attenditur. Sed differentia obiecti, ut cui inheret, per se non expraesitos sumuntur, si penes esse cui credendum est, & propter quem &c. Hac enim Deum tertium bonum enim, ut dicentem, quod in littera dicitur per se, secundum ut largientem, quod in littera dicitur per se, tertium, ut finem ultimum.

In responsione ad tertium eiusdem articuli aduerte, quod finis ultimus noster secundum seipsum, & charitatem, non est propter nos, sed propter seipsum, & charitatem, & spes secundum differentias obiecti absolute, quod attenditur in ultimam finem propter seipsum, spes uero in finem boni finalis ad ipsam, sicut et Deum ut finem, & propter se, ab effectu manifestat, ut hoc uirtus non per se, hic author differentiam inter has uirtutes ex parte huiusmodi monstrat, & ad hoc infirmum, dum uirtutes ex parte spei posuit in hac responsione, ut patet in littera.

In reliquis duobus articulis nihil seruetur.

¶ 3 Prat. Per spem homo tendit in Deum, sed hoc proprie pertinet ad charitatem: ergo spes a charitate non distinguitur.

SECONTRA. Vbi non est distinctio, ibi non est numerus: sed spes connumeratur aliis uirtutibus theologis. Dicit enim * Greg. in 1. Moral. esse tres uirtutes, spem, fidem, & charitatem: ergo spes est uirtus distincta ab aliis uirtutibus theologis.

RESPON. Dicendum, quod uirtus aliqua dicitur esse theologica ex hoc, quod habet Deum pro obiecto, cui inhaeret. Potest autem aliquis alicui inhaerere dupliciter. Vno modo propter seipsum, alio modo, in quantum ex eo, in aliuo deuenitur. Charitas ergo facit hominem Deo inherere propter seipsum, mentem hominis uniens Deo per affectum amoris. Spes autem, & fides faciunt hominem inherere Deo, sicut cuidam principio, ex quo aliqua nobis proueniunt. De Deo autem prouenit nobis & cognitio ueritatis, & adeptio perfectae bonitatis. Fides ergo facit hominem Deo inherere, in quantum est nobis principium cognoscendi ueritatem. Credimus enim ea uera esse, quae nobis a Deo dicuntur. Spes autem facit Deo adherere, prout est in nobis principium perfectae bonitatis, in quantum scilicet per spem diuino auxilio innititur ad beatitudinem obtinendam.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Deus secundum aliam, & aliam rationem est obiectum habitum uirtutum, ut * dictum est.

Ad distinctionem autem habituum sufficit diuersa ratio obiecti, ut supra * habitum est.

AD SECUNDUM dicendum, quod expectatio ponitur in simbolo fidei, non quia sit actus proprius fidei, sed in quantum actus spei presupponit fidem, ut infra * dicitur, & sic actus fidei manifestat per actus spei.

AD TERTIUM dicendum, quod spes facit tendere in Deum, sicut in quoddam bonum finale adipsedum, & sicut in quoddam adiutorium efficax ad subueniendum: sed charitas proprie facit tendere in Deum, uniendo affectum hominis Deo, ut scilicet homo non sibi uiuat, sed Deo.

ARTICVLVS VII.

Utrum spes praecedat fidem.

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod spes praecedat fidem. Quia super illud Psal. Spera in Domino, & fac bonitatem, dicit * gl. Spes est introitus fidei, initium salutis: sed salus est per fidem, per quam iustificamur: ergo spes praecedit fidem.

¶ 2 Prat. Illud quod ponitur in definitione alicuius debet esse prius, & magis notum: sed spes ponitur in definitione fidei, ut patet Hebr. 11. Fides est substantia sperandarum rerum: ergo spes est prior fide.

¶ 3 Prat. Spes praecedit actum meritorium. Dicit enim Apost. ad Corin. 9. Quod quod arat, det arare in spe fructus percipiendi: sed actus fidei est meritorius: ergo spes praecedit fidem.

SECONTRA est, quod Matth. 1. dicit, Abraham genuit Isaac, id est, fides spes, sicut dicit * glo.

RESPON. Dicendum, quod fides absolute praecedat spem. Obiectum enim spei est bonum futurum ad quod possibile haberi. Ad hoc ergo quod aliquis speret, requiritur, quod obiectum spei proponatur ei ut possibile. Obiectum autem spei est uno modo beatitudo eterna, & alio modo diuino auxilium, ut ex * dictis patet. Et utrunque coram proponitur nobis per fidem, per quam nobis innotescit, quod ad uitam eternam possumus peruenire, & quod ad hoc paratum est nobis

bis diuinum auxilium, secundum illud Hebr. 11. Accedentem ad Deum oportet credere quia est: & gaudentibus se, remunerator sit. Unde manifestum est, quod fides praecedat spem.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod sicut * gl. ibidem subdit, Spes dicitur introitus fidei, id est, creditae, quia per spem intratur ad uidentium id, quod creditur. Vel potest dici, quod est introitus fidei, quia per eam homo intrat ad hoc, quod stabilietur, & perficiatur in fide.

AD SECUNDUM dicendum, quod in definitione fidei ponitur res speranda, quia proprium obiectum fidei non est apprensibile secundum se ipsum. Unde fuit necessarium, ut quadam circumlocutione designaretur per id, quod consequitur ad fidem.

AD TERTIUM dicendum, quod non omnis actus meritorius habet spem praecedentem, sed sufficit si habeat concomitantem, uel consequentem.

ARTICVLVS VIII.

Utrum charitas sit prior spe.

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod charitas sit prior spe. Dicit enim * Ambrosius super illud Luc. 17. Si habueritis fidem sicut granum sinapis &c. Ex fide est charitas, ex charitate spes: sed fides est prior charitate: ergo charitas est prior spe.

¶ 2 Prat. Aug. dicit 14. de ciuit. Dei, quod boni motus, atque affectus ex amore, & sancta charitate ueniunt: sed sperare secundum quod est actus spei, est quidam bonus animi motus: ergo deriuatur a charitate.

¶ 3 Prat. * Magister dicit 26. dist. 3. li. Sent. quod spes ex meritis prouenit, quae praecedunt non solum rem speratam, sed etiam spem, quam natura praeparat: ergo charitas est prior spe.

SECONTRA est, quod Apost. dicit ad Tim. 1. Finis praecepti charitas est de corde puro, & conscientia bona, & gl. 1. spe: ergo spes est prior charitate.

RESPON. Dicendum, quod duplex est ordo. Vnus quidem secundum uiam generationis, & naturae, secundum quem, imperfectum prius est perfecto. Alius autem ordo est perfectionis, & formae, secundum quem perfectum naturaliter prius est imperfecto. Secundum ergo primum ordinem spes est prior charitate. Quod sic patet: quia spes, & omnis appetitiuus motus ex amore deriuatur, ut supra * habitum est, cum de passionibus ageretur. Amor autem quidam est perfectus, quidam imperfectus. Perfectus quidem amor est, quo aliquis secundum se amatur, ut puta, cum aliquis secundum se uult alicui bonum, sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est, quo quis amat aliquid non secundum ipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proueniat, sicut homo amat rem, quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad charitatem, quia inhaeret Deo secundum seipsum: sed spes pertinet ad secundum amorem, quia ille, qui sperat, aliquid sibi obtinere intendit. Et ideo in uia generationis spes est prior charitate. Sicut enim aliquis introducit ad amandum Deum per hoc, quod timens ab ipso puniri, cessat a peccato, ut * Aug. dicit super primam Canoniceam lo. ita etiam spes introducit ad charitatem, in quantum aliquis sperans remunerari a Deo, accenditur ad amandum Deum, & seruandum precepta eius: sed secundum ordinem perfectionis, charitas prior est naturaliter: & ideo adueniente charitate, spes perfectior red dicitur, quia de amicis maxime speramus. Et hoc modo dicit * Ambr. quod spes est ex charitate. Unde patet responsio ad Primum.

AD SECUNDUM dicendum, quod spes, & omnis

Secunda Secunda S. Thomae. F 3 mo-

Est Cassiodorus in hunc locum.

1. 2. q. 62. art. 4. & 3. dist. 26. q. 2. ar. 3. q. 1. & 2. q. 4. ar. 1. * Li. 8. in Lucam in uic. de Vir. fidei p. comparationem ad granum sinapis. 20. 5. * Li. 4. c. 9. an. te me. 10. 5. * Lib. 2. sent. dist. 26. para. 6. a. * Glo. interlin. ibid.

1. 2. q. 25. ar. 1.

Tr. 9. in Canon. 10. in med. 10. 9.

Loco citato in arg. 1.

